

* * *

זיוה שמיר

תרגומי שירה: מסע במרחבי תבל

פֶּרֶשׁ יומם ולילה

קטע מ"סיפורי קנטרברי"

של ג'פרי צ'וסר

"סיפורי קנטרברי", פרי-עטו של ג'פרי צ'וסר (Geoffrey Chaucer), המשורר ואיש חצר המלכות שחי בין השנים 1343-1400, נחשבים ליצירה החשובה ביותר שנכתבה בספרות האנגלית עד להופעת שיריו ומחזותיו של שייקספיר. יצירה גדולה זו, שהושפעה מן ה"דקאמרון" של בוקצ'יו (1353), ובדומה ל"דקאמרון" יש בה סיפור מסגרת, האוצר בתוכו מעשיות מחורזות המתארות את האקטואליה של זמן היכתבה. יצירתו של צ'וסר פורשת לפני קוראיה קשת רחבה של טיפוסים מן החברה האנגלית בימי-הביניים, וביניהם נודע מקום של כבוד לדמותו של הפרש האביר.

בימי הביניים כבשה את מרכז במת-הספרות דמותו של האביר, גיבור החיל, שיכול להכניע בחרבו את אויביו – אויבים בשר-ודם ואויבים מעולמות מיתיים-פנטסטיים – ולגמול במעוף סוסו נהרות ואגמים. במיוחד התפתחה ספרות האבירים בספרד ובצרפת, אך גם לתרבות האנגלית שבקצה מערב הגיעה הסוגה האגדית הזו עם סיפורי המלך ארתור ואבירי השולחן העגול. אביא לדוגמה קטע מתוך סיפורי קנטרברי של ג'פרי צ'וסר, הדורש בשבח האביר אמיץ הלב, שעלילות גבורתו מקיפות ארץ ומלואה וגם גינוניו ללא רכב הם. קטע זה הוא עיבוד מודרני למקור שנכתב באנגלית תיכונה (Middle English) שהייתה נהוגה באנגליה מתחילת המאה השתים-עשרה עד לסוף המאה החמש-עשרה:

The Canterbury Tales

The General Prologue - The Knight

,A knight there was, and he a worthy man
Who, from the moment that he first began
,To ride about the world, loved chivalry
.Truth, honour, freedom and all courtesy
,Full worthy was he in his liege-lord's war
And therein had he ridden (none more far)
,As well in Christendom as heathenesse
.And honoured everywhere for worthiness
; At Alexandria, he, when it was won
Full oft the table's roster he'd begun
.Above all nations' knights in Prussia
,In Latvia raided he, and Russia
.No christened man so oft of his degree
In far Granada at the siege was he
.Of Algeciras, and in Belmarie
At Ayas was he and at Satalye
When they were won; and on the Middle Sea
.At many a noble meeting chanced to be
,Of mortal battles he had fought fifteen
And he'd fought for our faith at Tramissene

.Three times in lists, and each time slain his foe
 This self-same worthy knight had been also
 At one time with the lord of Palatye
 :Against another heathen in Turkey
 .And always won he sovereign fame for prize
 Though so illustrious, he was very wise
 .And bore himself as meekly as a maid
 ,He never yet had any vileness said
 .In all his life, to whatsoever wight
 .He was a truly perfect, gentle knight

ג'פרי צ'וסר. מתוך ויקיפדיה.

ובתרגום :

אביר הִיָּה שֵׁם, עַל־מַדּוֹת
 אֲשֶׁר מִיּוֹם שָׁבוּ לְמַד אֲדוֹת
 סִדְרֵי הָאֲבִירוֹת, אֶהֱב סוּסִים
 אֶמֶת, כְּבוֹד וְחֶפֶז, נִימוּסִים.
 שָׁרַת אֶת אֲדוֹנּוֹ בְּשָׂדֶה הַקָּרֵב
 כְּחֵץ מִקֶּשֶׁת עַל סוּסוֹ רֹכֵב,
 כֻּלָּם – מֵאֲמִינִים וְגַם מִינִים
 כִּבְדוֹ אֶת מְנַהֲגֵי הָאֲמִינִים.
 בְּאֶלְכֶסְנֵדְרִיָּה הָיָה, בְּנֶפֶל עָרִים
 נִבְחַר לְשִׁכַּת רֹאשׁ בְּמוֹעֲצוֹת שָׁרִים
 מֵעַל כָּל לְאֻמִּים בְּאַרְץ פָּרוּס
 בְּלִטְבֵּיָה נֶלְחַם וְגַם בְּרוּס
 יוֹתֵר מִכָּל צִלְכֹן, בֶּן מַעֲלָתוֹ,
 יִדְעָה גְרַנְדָּה הַנְּצוּרָה אֶת אֶלְתּוֹ
 הָיָה בְּאֶלְגִּ'זִיר, בְּכָל מְאָרִי,
 הָיָה בְּאֵיס גַּם, וּבִסְטָאֲלִי
 בְּנִפְיִלְתֹן, וּבְלֵב יַם הַתִּיכוֹן
 בְּרֹאשׁ הַדֵּר צָבָאוֹת לִקְרֵב נִכּוֹן.
 טִי"ת ו'ו מַעֲרֻכּוֹת שָׁרֵד חֲסִין
 בְּשֵׁם הַדֵּת לֶחֶם בְּטֶרְמִיסִין

וְגַם בְּדוּ-קֶרֶב אֶת אוֹיְבָיו נִצַּח
 אֲבִיר הַחֲמָדוֹת שָׁאִין לוֹ אֵח
 וְרַע. עֵת עִם הַנְּסִיךְ מִבְּלִטָּה
 יֵצֵא לְכַתֵּשׁ אֶת הַמִּינִים בְּטוֹרְקָה
 וְכָל שְׂכָרוֹ הָיָה תוֹדַת מֶלֶכוֹ
 אֶף שְׂדָגוּל הָיָה, נֶצֶר עַד כֹּה
 אֶת פִּי, עָנֹה הָיָה כְּנַעֲרָה בָּרָה
 פִּי לֹא פָלַט אֶף פַּעַם גְּעָרָה
 וְכָל חַיּוֹ גַּם לֹא דָּבַר סָרָה אוֹדוֹת
 רַעְיוֹ, אֲכֵן הָיָה הוּא עֲלֵם חֲמָדוֹת.

(מתוך הפרולוג של סיפור "האביר")
 תרגום: זיוה שמיר

הספרות העברית הבתר-מקראית, יצירתו של עם שנותק מארצו וממולדתו ולא נטל חלק פעיל בשורות הצבא ובתחומי השררה, דילגה בדרך הטבע על שלב הרומנסה, וכמעט שלא היו בה סיפורי אבירים ושירי מלחמה (יצירה בפרווה כדוגמת אמאדיס די גאולה מן הספרות העברית הביניימית, לצד שירי המלחמה של ר' שמואל הנגיד, הם בבחינת יוצא מן הכלל, המלמד על הכלל). במקום מעללי הגבורה של אבירים וכרוניקת כיבושים, פיארו את דפי הספרות העברית הטרומ-משכילית סיפורים חסידיים על נפלאות הקדושים ואנשי השם, הרביים והצדיקים.

על כן נפעם מיכ"ל המשכיל משפגש ביצירת מיצקביץ תיאור שוטף ושוצף של סוס ורוכבו – סמל הגבורה הפיזית ותעוזת הנפש. כתיבתם של אד"ם הכהן אביו ושל חבריו המשכילים קלאה עדיין תיאורים סטטיים ואנמיים, עתירי מוסכמות, ולא היו בה תיאורי תזזית, מלאי אנרגיה ומעוף. עד מהרה ניסה מיכ"ל את כוחו בתרגום קטע דינמי זה מיצירת מיצקביץ, ובעשותו כן העשיר את הספרות העברית המתעוררת בדוגמה חסרת תקדים מן ההרואיקה הלאומית של אומות העולם, ששימשה לביאליק ולממשיכיו מופת ומקור השראה.

אדם מיצקביץ, שהתעניין בשירת ימי-הביניים, העברית והערבית, הכתיר את יצירתו בכותרת פאריש (Farys), גלגולה של המילה "פָּרֶשׁ", שמקורה ערבי. מיכ"ל ויתר משום-מה על היתרון שעשויה הייתה להקנות לו העברית, שבה המילים "פָּרֶשׁ" ו"אֲבִיר" מצינות גם את הרוכב וגם את סוסו, ובחר להכתיר את תרגומו, שאותו הגדיר "העתקה חופשית מלשון פולניאה", בשם "הערבי במדבר".

ביאליק. מתוך ויקיפדיה.

בני "דור ביאליק", שהתחנכו על ברכי הרומנטיקה הלאומית האירופית, היטיבו להבחין בהשפעת הפָּרֶשׁ הערבי, יליד פולין, של מיצקביץ על תיאור דמות הפָּרֶשׁ בפואמה הביאליקאית "מתי מדבר". כזכור, לקראת סוף "מתי מדבר", מתואר פָּרֶשׁ ערבי, המתנתק מאחת האורחות (שלא כמקובל בקרב יורדי ים והולכי מדבריות), ומגיע בכוח תעוזתו למחוזות נעלמים, שעין אדם לא שזפתם ורגל לא דרכה בס. ביאליק. מעניין להיווכח שבכל תיאורי הרכיבה שביצירת

ביאליק (לרבות סיפורו "מאחורי הגדר") הסוס "טס" (בכפל-המשמעות של מילה זו), ופרסותיו המתרוממות באוויר בקושי נוגעות בקרקע.

גם בשיר הילדים "פֶּרֶשׁ" מצווה הדובר על הרוכב, או מעודד אותו, במילים "'רוֹצֵה, טוֹסָה, / יום וְלֵיל". בשיר זה הראה שבעם ישראל לא הכוח הוא המכריע. גם גיבורי המוח גיבורים ייקראו (הפרש רוכב יום ולילה, כמו הפרשן והלמדן ההוגים בכתבי הקודש יומם ולילה).

גם באגדה המדרשית שלו "ספר בראשית" כרך ביאליק זו בזו את המילים "פרש" ו"פרשן". וכך גם בפואמה "המתמיד": גיבור החיל וגיבור הרוח משולבים זה בזה עד לבלי הפר: שניהם שקועים במטרתם יומם וליל, ואינם מרפים ממשימתם עד להשגת המטרה. המתמיד חולם על יום שובו לעירו כמנצח ועל ראשו זר דפנים, כמו האביר הנוכרי מן הספרות שנכתבה ב"איי הים".

על דמותו האידיאלית של אותו צעיר ארץ-ישראלי זקוף-קומה, שתמיר בעתיד את דמותו כפופת הגו של היהודי הגלותי, כתב ביאליק את שירו "ויהי מי האיש" (1911), תגובה מאוחרת לביקורו בארץ בשנת 1909, שבו ראה את צעירי ארגון "השומר" – פְּרָשִׁים יהודיים הרוכבים על סוסיהם לבושים בחולצה רוסית וכאפייה על ראשם. ביאליק התבונן בהם בחיבה ובדאגה: הוא קיווה ש"היהודי החדש", שיחיה ויתחנך בארץ-ישראל, יהיה "ספרא וסייפא": שיהיה גיבור-חיל, היודע להרתיע את אויביו, ובה בעת ידע שלא לבוז לאבותיו ולא ישליך את שלל הקשישים של הלמדנות היהודית רבת-הדורות ככלי אין חפץ בו.

זיוה שמיר